

УДК 378:63(477)“193”:070

В.В.Покалюк

**Навчальна, наукова та громадсько-політична робота
сільськогосподарських вишів УСРР на початку 30-х рр.
(на матеріалах журналу “Студент революції”)**

У статті за матеріалами журналу “Студент революції” розглядаються питання про навчальну, науково-дослідну та громадсько-політичну роботу вишів сільськогосподарського профілю на початку 1930-х рр. З’ясовано труднощі, пов’язані з передачею сільськогосподарських вишів з підпорядкування Наркомату освіти до Наркомату землеробства УСРР. Звернено увагу на механізм формування студентського контингенту і кількісний склад молоді. Встановлено, що автори низки публікацій критично оцінювали

стан навчальної роботи у вишах, вказували на існуючі недоліки (відсутність чітко визначеного профілю закладу, паралелізм у вивченні дисциплін, значні пропуски занять як викладачами, так і студентами, незадовільна організація проведення соцзмагання і виробничого навчання студентів). Показано, що студентів залучали до наукових дисциплін, роботи у семінарах підвищеного типу, які, у свою чергу, найбільш здібних випускників рекомендували до навчання в аспірантурі. Проаналізовано громадсько-політичне життя (діяльність студентських клубів, членство молоді в добровільних організаціях, участь в кампаніях мобілізації коштів, передплати преси, зокрема журналу “Студент революції”, проведенням “місячників”, “походів” тощо), роботу студентів у селах, зокрема, під час посівних кампаній, колективізації селянських господарств. За опублікованими джерелами частково висвітлено опозиційні настрої “чистки” у вишах, такі негативні явища як антисемітизм та ін.

Ключові слова: журнал “Студент революції”, студенти, сільськогосподарські виші, науково-дослідна робота, навчальний процес, громадсько-політичне життя молоді, політичні кампанії.

Цінні матеріали з історії сільськогосподарських вишів радянської України містить журнал “Студент революції”, який виходив у 1922–1933 рр. Дане джерело спеціально не досліджувалося. Окремі аспекти, пов’язані з життям студентства педагогічних навчальних закладів, вивчав О.Б.Комарницький [1]. У нашій статті, використавши матеріали досліджуваного джерела, покажемо навчальну, наукову та громадсько-політичну роботу сільськогосподарських вищих навчальних закладів УСРР у 1930–1933 р.

Нижня межа дослідження обумовлена передачею сільськогосподарських вишів від Наркомату освіти до Наркомату землеробства УСРР. 23 травня 1930 р. перший з них оприлюднив відповідну ухвалу. Однак, сам процес передачі розтягнувся на декілька місяців. Наркомати не могли дійти до спільного рішення щодо фінансових питань, допустивши “неприпустимий бюрократичний танок навколо важливішої директиви партії та уряду”. Тяганина позначилася на становищі самих вишів. Директор Харківського сільськогосподарського інституту (СГІ) у липні взагалі відмовився визнати повноваження комісії Наркомзему, яка прибула прийняти виш, заявивши, що заклад залишається в системі НКО [2]. Не визначеним було становище у Кривому Розі. У 1930 р. Наркомзем і Наркомос реорганізували Криворізький СГІ в інститут зернових культур, приєднавши до цього вишу ще й факультет рослинництва Луганського СГІ. Водночас, у Наркоматі землеробства СРСР наполягали на наданні вишу статусу технікуму. Врешті, Наркомзем УСРР погодився на це, але це рішення, у свою чергу, не підтримав Наркомат освіти УСРР. Крім того, у наркоматах був проект переведення цього вишу в Одесу. Таке становище призвело до того, що більшість викладачів, які не хотіли випробувати долю, роз’їхалися по інших вишах [3]. Цілий рік не могли визначити статусу Полтав-

ського плодоягідного інституту. Його було створено у серпні 1930 р. на базі факультету інтенсивних культур СГІ. Створили 4 факультети – садівництва, городництва, садово-городньої технології, крамознавчий, які знаходилися під юрисдикцією Наркомзему СРСР. Невдовзі виш передали у підпорядкування всесоюзного об'єднання “Союзплодоовоч” з ліквідацією факультету крамознавства. У березні 1931 р. керівництво інститутом передали у Наркомпостачання СРСР, ліквідувавши при цьому факультет садово-городньої технології. Ближче до осені того ж року заклад передали Наркомзему УСРР. Було ліквідовано садово-городній факультет і на його базі утворено плодоягідний інститут, з умовою, що студентів III курсу випускають як спеціалістів у галузі “Городництво” [4]. Згодом становище поліпшилося. На початку 1933 р. у системі Наркомзему УСРР нараховувалося 26 вишів і 234 технікуми [5, с. 11].

Вищі приділяли велику увагу формуванню студентського контингенту. На жаль, про цей напрямок роботи у журналі обмаль інформації. Відомо лише, що в Одеський СГІ у 1930 р. планували набрати 600 осіб, 200 з яких були випускниками робітничих курсів [6, с. 16]. З Кам'янець-Подільського інституту птахівництва повідомляли, що у 1931 р. завдяки “ударним темпам” група слухачів робітфаку у складі 37 осіб закінчили цей заклад не за 4, а за 1,5 року [7].

Окремі матеріали повідомляють про кількість студентів у різних вишах. Так, у 1931 р. в Харківському інституті зернових культур навчалось 1050 осіб [32], в Уманському садово-городньому інституті – 590 [8], Полтавському плодоягідному – 350 [4], Київському інституті агрохімії та ґрунтознавства – 85 [9]. У Маслівському інституті селекції у 1933 р. здобували освіту 110 студентів [10]. З Одеського СГІ повідомляли про зменшення у 1930 р. робітничо-селянського прошарку серед студентів з 75% до 60% [6, с. 16].

У низці публікацій автори критично оцінювали стан навчальної роботи у вишах. Одним із недоліків була відсутність чітко визначеного профілю закладу. Наприклад, Харківський зерновий інститут за планом мав випустити агрономів-зерновиків. Водночас, у 1932 р. випускникам присвоїли кваліфікацію агронома-організатора [5, с. 11]. Досить часто назви спеціальностей змінювалися на землевпорядному факультеті Полтавського СГІ – то він випускав геодезистів, то економістів-землевпорядників [11]. Дописувачі Лубенський, Когман та ін. інформували, що організації, які брали на роботу випускників Одеського СГІ вимагали від них значно нижчої кваліфікації, яка передбачала виконання робіт, а не їх організації [6, с. 15]. Кореспонденти Галін і Креснін пропонували дещо інші підходи до підготовки ветеринарних лікарів. На їхню думку, варто було звернути увагу на спеціалізацію студентів. Великі господарські підприємства (молочарні, свинарні, установи “Вівчарспілки”, розплідники пушних тварин) вже з II курсу мали б відбирати (“законтрактувати”) студентів, які б після закінчення вишів могли б працювати в них. У такому разі студенти, проходячи загальний курс ветеринарного інституту, зосереджували б свою увагу на питаннях, тісно пов'язаних з умовами виробництва у цих господарства. Виробничу практику пропонувалося проводити у зимові місяці,

у великих розплідниках потужних радгоспів та ТСОЗів, коли пологи великої і дрібної рогатої худоби були найбільш масовими, щоб на практиці ознайомитися з ними, а також з післяположними захворюваннями, хворобами молодняка тощо. Вони вважали, що така робота була більш ефективною, ніж на ветеринарних дільницях під керівництвом ветфельдшерів чи молодих лікарів [12, с. 15].

У Київському СГІ існував паралелізм у вивченні дисциплін. Наприклад, “Лукивництво” і “Луководство” фактично були однаковими дисциплінами, але читалися окремо [13, с. 13]. Навчальні плани цього вишу були переважані другорядними дисциплінами [15]. У Харківському ветеринарному інституті з квітня 1930 р. ввели циклову систему навчання, яка призвела до одноманітності. Наприклад, за розкладом на заняття з гістології відводилося від 4 до 8 год. Зрозуміло, що відпрацювати 8 год., займаючись одним предметом, було дуже важко. Продуктивність праці після перших 4 год. зменшувалася. Крім того, у зв’язку зі скороченням терміну навчання з 5 до 3 років, деякі викладачі увечері, поза розкладом, змушені були проводити додаткові заняття [14]. У Полтавському СГІ зробили спробу перейти на бригадно-лабораторний метод навчання, але не вдало, оскільки не вистачало підручників, аудиторій тощо [11].

Значними були пропуски занять як викладачами, так і студентами. Так, у Київському інституті цукрової промисловості, який був створений на базі СГІ, за перших 10 днів жовтня 1931 р. викладачі пропустили 500 год. занять. Основна причина – неритмічність розкладу, який складався на один день, через що викладачі заздалегідь не знали про свої заняття [16]. Того ж року за декілька днів викладачі Харківського землевпорядного інституту пропустили 64 год. Це ж стосується і студентів. Наприклад, четвертокурсники земельного факультету за 20 днів пропустили 2697 академічних годин [17]. Студенти Київського інституту агрохімії та ґрунтознавства за перші місяці другого семестру 1930–1931 н.р. не виконали 2237 год. (7% від загальної кількості). Крім того, 69% студентів мали академзаборгованість [18]. У Київському СГІ у 1930 р. лекції не відвідували у середньому 12% студентів [15, с. 41]. Через ці та деякі інші причини мало місце недовиконання навчальних планів. Так, у Київському інституті механізації та електрифікації сільського господарства на III–IV курсах за перший місяць другого семестру 1930–1931 н.р. план виконали лише на 50% [19].

Активізації навчальної роботи мало слугували проведення соцзмагань. Водночас, у деяких вишах вони були лише на папері. Так, у Полтавському СГІ організували бригади, яких оголосили “ударними”, але ніякої “ударної” роботи вони не виконували. На деяких факультетах розподіл на бригади робився “за абеткою”, а не за бажанням студентів. Профком від керівництва змаганням самоусунувся. Умови договорів на трудове суперництво ніхто не перевіряв, що призводило інколи до конфузів. Наприклад, на одному із курсів до договору внесли умову про обов’язкове невідвідування занять [20]. Подібне мало місце і в Харківському землевпорядному інституті. Тут соцзмагання і удар-

ництво запровадили наказом по вишу, не рахуючись із самоврядністю студентів. У такий самий спосіб створювалися бригади [17].

Деякі публікації журналу демонструють результативність виробничого навчання студентів. Для проведення практики готувалася певна виробнича база. Наприклад, Луганський інститут овочівництва своїх студентів відрядив у господарства Олександрівського садово-городнього технікуму, робітфаків Луганська, Сталіно, Старобільська, радгосп ім. 1 Травня, де вони набували виробничих навичок. Водночас, серед студентів поширювалися настрої, що “практика – це робота, що не створює будь-якої вартості, а тому вона є абсолютно зайвою витратою часу”. Студент К.Кривошеїн покинув навчання, оскільки “ненавидів” виробничу практику [21].

У низці випадків практичне навчання було слабо організоване. Так, 1 вересня 1931 р. студенти двох факультетів Київського ветеринарного інституту мали відбути на практику. Однак до того часу Наркомзем УСРР не надіслав плану і програми виробничого навчання, а директор і завідувач навчальної частини не поцікавилися наявністю цих документів. Через прорахунки Наркомату і керівництва вишу практиканти змушені були марнувати час, чекаючи рішення НКЗС [22]. У Київському зоотехнічному інституті, який взимку 1931 р. відрядив на тримісячну практику студентів II курсу, вчасно не проаналізували зміст програми. Більша частина студентів практикувалася на підприємстві “Овцевод”, де вони мали стригти вівців, приймати роди (окот), доглядати за молодняком. Спецкор Г.Чуприна з іронією писав, що “ці питання є основними на практиці в “Овцеводі”, але хто ж зимою стриже овець? Хто їх злучає, або чи є зимою окот?” [23]. Студенти II курсу Криворізького СГІ навесні 1930 р. під час посівної кампанії у колгоспах упродовж місяця на практиці реалізовували здобуті теоретичні знання. Цього, на думку дописувача Дзюби, було не достатньо, оскільки деякі хлопці і дівчата лише тільки тричі були у полі. Тому, на його думку, восени доцільно поділити студентів на 2–3 групи і прикріпити до великих радгоспів, де можна було б здобути необхідні практичні навички [24].

Труднощі в організації практики були і безпосередньо на місці її проведення. Так, у 1930 р. студентів Вінницького СГІ відрядили у слабші колгоспи і радгоспи, де вони “мусили самі вчити, в не вчитися, мусили працювати як стопроцентні агрономи”. Деякі керівники місцевих органів влади ігнорували практикантів цього вишу. Так, голова Юринецького РВК надіслав розпорядження до одного з колгоспів не допускати студента-практиканта до господарства. Коли той відмовився піти, мотивуючи тим, що йому треба пройти практику, голова наказав не годувати студента. Керівники практики у цей процес не втручалися. Так, завідувач навчальною частиною Кравченко прибув перевіркою ходу практики, коли до її завершення залишалось лише 10 днів. Він пояснив це тим, що “ми чекали, що там на роботі будуть ненормальності і виїхали лише тоді, коли ці ненормальності виявилися”. Важко не погодитися з спецкором Т.Мандзієм, який вважав, що краще було б відрядити викладачів-методистів на початку практики, щоб не допустити цих “ненормальностей” [25].

У 1931 р. 15 студентів II курсу Кам'янець-Подільського інституту технічних культур відрядили на тримісячну виробничу практику до Сніжинського радгоспу лікарських рослин. Було створено бюро виробничої практики, головою якого обрали директора радгоспу. Передбачалося, що студенти працюватимуть бригадирами. Водночас, дещо пізніше директор, проконсультувавшись із своїм керівництвом – Укртрестом протехкультур, почав використовувати студентів, як звичайних робітників [26]. Не за призначенням практикувалися і студенти-агрономи Одеського СГІ [6, с. 15]. Цікаво, що студенту Київського СГІ було зараховано 10 днів практики за те, що він перегнав бугая з Києва до Голосієва [13, с. 13].

Зловживання мали місце і з боку студентів. Зокрема, студента Харківського зоотехнічного інституту Артаманова як “активіста, кандидата у члени партії в одному із радгоспів призначили бригадиром загону практикантів. Допишувач повідомляв, що Артаманов лявся брудними словами, проявив себе як адміністратор: “Я наказую – роби”, замовчував недоліки [45].

В одній із публікацій йдеться про те, що деякі студенти розчарувалися в обраній професії і покидали виші. Наприклад, “упадницькі настрої, зневір'я в соціалістичну перебудову сільського господарства, небажання проводити перебудови” мали місце серед студентів Полтавського СГІ. Двоє студентів, яким не дозволили перевестися в інший виш, покинули навчання. Вони хотіли “будувати фабрики та заводи з високими трубами, а не колгоспи” [11, с. 34]. Частина випускників Київського інституту цукрової промисловості напередодні виїзду на постійне місце роботи впродовж 10 днів пиячили, “заливаючи сум”: “Що нам?... Ми завтра їдемо на село... Там теж без чарки не обійдеться. Треба привчатися тут” [27].

Ряд недоліків мала організація науково-дослідної роботи. У вишах студентів залучали до роботи у семінарах підвищеного типу, які, у свою чергу, найбільш здібних випускників рекомендували на навчання в аспірантурі. У 1930 р. таку рекомендацію отримали 70 студентів Київського СГІ. Однак, недостатнє матеріальне забезпечення, відсутність систематичного керівництва з боку професури призвели до того, що більшість рекомендованих відмовилися від наукової роботи. Так, на лісовому факультеті з 8 членів семінару у науку пішов лише один [13, с. 14]. Одеський СГІ того ж року на наукову роботу “висунув” 42 аспіранти, хоча НКО УСРР довів до вишу план прийому у 60 осіб. Врешті, невдовзі з цієї кількості залишилися лише 13 осіб [6, с. 15]. Подібне мало місце і на кафедрі економіки та організації сільського господарства Харківського СГІ, семінаром якого керував професор Тумановський (його звинуватили у контрреволюційній діяльності) [28].

Частина опублікованих матеріалів ілюструють громадсько-політичне життя вишів. Ідеологічну роботу у закладах спрямовували осередки КП(б)У та ЛКСМУ. У 1930 р. з Одеського СГІ повідомляли про незадовільну роботу партосередку. Кореспондент Г.Шполя писав, що на засіданнях партбюро ігнорували актуальні на той час питання про самокритику, хлібозаготівлю,

посівну кампанію, піднесення урожайності, чистку партійного апарату, раціоналізацію, боротьбу з бюрократизмом; формально підходили до національного питання, проведення “культурної революції”. У дописі йшлося про “бурсацькі” прояви студентів-комсомольців Скрипника та “компанії”, які знущалися над собакою (“підсмалювали” її), а потім скинули з 4-го поверху. Зверталася увага на те, що партосередок не засудив 5 випадків самогубства студентів як “антипролетарські і антипартійні” [29, с. 24]. Слабкою було визнано і роботу профкому. Мало місце зловживання у розподілі пугівок у санаторії і будинки відпочинку [30]. У профкомі Харківського ветеринарного інституту панував протекціонізм. Так, коли студентка Хлестун попросила надати їй проїзний квиток для поїздки до батьків, то голова профкому відмовив. Через дві години до нього звернулася Громихіна, яка ніякого відношення до інституту не мала, очільник профкому задовольнив прохання [31].

Студентство було охоплене членством в добровільних організаціях. Наприклад, у Харківському інституті зернових культур з 1050 студентів членами “Тсоавіахіму” були 900. При осередку утворили гуртки – стрілецький (об’єднав 100 осіб), Червоного Хреста (40), протиповітряної хімічної оборони. Раз на декаду проводилися заняття з військової підготовки, на яких вивчали технічні засоби боротьби, тактику і стрілецьку справу. На робітфаци з 400 слухачів у “Тсоавіахімі” записалося 350 [32]. У Київському інституті механізації та електрифікації сільського господарства осередок “Тсоавіахіму” налічував 300 членів [19]. У Кам’янець-Подільському СГІ частина студентів негативно поставилися до військового навчання. Мали місце випадки симулянства, навмисного псування протигазів, суперечок з командирами, невиконання наказу [33]. Навесні 1933 р. припинилися військові заняття у Харківському зоотехнічно-молочарському інституті. Студенти цікавилися причинами цього кроку, однак ні навчальна частина, ні військова кафедра не дали конкретної відповіді [34]. Можна припустити, що у Глухівському інституті механізації і коноплеводства функціонував осередок МОДРу. Дописувач Томек інформував, що виш став учасником “інтернаціонального” конкурсу, посилив інтернаціональне виховання, студенти працювали над оволодінням іноземних мов [35]. 80 студентів Київського інституту механізації та електрифікації сільського господарства брали участь у ліквідації неписьменності [19].

Студенти були учасниками кампаній з мобілізації коштів на індустріальний розвиток. Зокрема, у 1930 р. 480 студентів Харківського зоотехнічно-молочарського інституту передплатили позику першої п’ятирічки “П’ятирічка за 4 роки” на суму 11345 крб., віддавши свою місячну стипендію [36]. У 1931 р. на таку ж позику підписалися на суму 7575 крб. студенти III–IV курсів Київського інституту механізації та періодичних видань з електрифікації сільського господарства. Крім того, вони внесли 700 крб. на будівництво дирижабля “Правда” [19]. Молодь Київського зоотехнічного інституту на 3-ю позику індустріалізації надала 3 тис. крб., а на згаданий дирижабль – 197 крб. 35 коп. і закликали Харківський і Херсонський зоотехнічні інститути слідувати їх

прикладу [37]. Водночас, в одній із заміток йшлося про “ганебний вчинок” студента-комсомольця II курсу Полтавського СГІ Ольховика, який витратив кошти, зібрані на 3-ю позику індустріалізації, не за призначенням [38].

Напередодні важливих подій у житті держави у вишах оголошували проведення “місячників”, “походів” тощо. У 1930 р. напередодні XVI з’їзду ВКП(б)У Одеське ОБПС оголосило “місячник”, присвячений цьому форуму, участь у якому мали брати студенти всіх вишів міста. Однак, як з’ясувалося, відозву бюро проігнорували і не обговорили ні на курсових, ні групових зборах студентів, і навіть не вмістили у стінгазети [39, с. 32].

На сторінках журналу засуджували позицію студента одного з вишів – С.Семенка, який вважав, що, перш за все, увагу потрібно приділяти навчальній, а не громадській роботі. У цьому контексті характерні замітки студентів Київського м’ясо-скотарського інституту І.С.Кирилока [40] і Харківського зернового інституту В.Конвісара [41].

Центром громадської роботи вишівської молоді був студентський клуб, один з яких функціонував у Полтавському інституті сільськогосподарського будівництва, при якому існували декілька гуртків. Щоправда, участь у них брали лише поодинокі студенти. Наприклад, заняття у фізкультурному гуртку спочатку відвідували близько 40 студентів, а згодом – 3–4 [42].

Декілька публікацій присвячені стану передплати журналу “Студент революції”. Так, у Полтавському плодючійному інституті у 1931 р. на 302 студентів передплатили 300 прим. журналу. Тому редколегія видання планувала розглянути питання про преміювання цього вишу [43]. Водночас, в Уманському садово-городньому інституті у тому ж році на 590 студентів виписали лише 4 примірники журналу [44]. Подібне мало місце і в Київському інституті механізації та електрифікації сільського господарства [19].

Ряд публікацій повідомляють про роботу студентів у селах. Зокрема, вони брали участь у підготовці до сівби. Так, у січні-березні 1932 р. у Харківському інституті механізації та електрифікації сільського господарства відрядили у села 19 з 25 академічних груп. Одночасно ця робота зараховувалася їм як виробнича практика. Із решти студентів, 52 особи профком і партосередок відрядили збирати посівне зерно, ще 13 – допомагали у складанні планів. Фактично в інституті залишилося лише 60 осіб. Після повернення з практики 200 студентів II курсу планували відрядити до найближчих МТС та колгоспів, де вони мали ознайомити колгоспників з планами весняної сівби, перевірити справність реманенту тощо. 4 студенти-третьоккурсники постійно працювали у Дергачівській МТС, де готували трактористів. Крім того, на вимогу Наркомзему УСРР кращих студентів випускного курсу відрядили до Середньої Азії [46]. Зінов’євський СГІ організовував студентів у бригади у складі 3-5 осіб, які збирали посівне зерно, протруювали його та очищали [47]. Молодь Харківського СГІ допомагала у складанні плану весняної сівби [49]. Влада регламентувала, що участь вишів у підготовці до посівної кампанії мала широко висвітлюватися у їхніх газетах. Однак, у Харківському інституті зернових куль-

тур і Київському інституті споживчої та сільськогосподарської кооперації виявили “неприпустиму бездіяльність” [48].

Студентство допомагало колгоспникам під час посівних кампаній. Так, 10–15 березня 1932 р. Харківський інститут зернових культур відрядив 380 студентів друго- і третьокурсників до основних зернових районів України, зернорадгоспів і МТС Криму та Північного Кавказу. Утім, “Зернотрест” і “Тракторцентр”, яким підпорядковувалися господарства, пасивно, з “холодком” поставилися до використання цієї потужної сили. Вони навіть не повідомили зернорадгоспи і МТС, що до них прибудуть студентські бригади. Очевидно через це господарства відмовлялися приймати студентів, обіцяючи їх використати як “чорноробів”, на яких йшло менше витрат. Такий крок пояснювали тим, що вони працювали на основі госпрозрахунку, а тому праця майбутніх фахівців для них була фінансово не вигідною [50]. Подібне траплялося і в попередньому році, коли студенти, прибувши до Кривого Рогу, змушені були чекати 12 днів, доки їх приймуть радгоспи [51]. Київський інститут агрохімії та ґрунтознавства у 1931 р. відрядив для роботи у селах 33 із 85 студентів і закликав наслідувати його своїх колег із Московського ІАГ. Відряжені студенти поділялися на 3 бригади, які між собою уклали договори про соцзмагання на кращу підготовку і проведення посівної кампанії. Роботу студентів у селах висвітлювала стінгазета “За кадри”. Прізвища студентів-“підривників угоди” повідомляли на “чорній дощі” [9]. Під час посівної кампанії факультет соціалістичного господарства та механізації Київського СГП постійно працював у селах, а інші факультети відряджали туди свої спецбригади [15].

Студентів залучали до участі у колективізації сільського господарства. Зокрема, молодь Київського інституту агрохімії та ґрунтознавства у 1931 р. збільшила відсоток колективізованих господарств з 15% до 55% [9]. Студенти Одеського СГП поставилися до цієї справи формально, “пальця в холодну воду не вмочили, щоб пояснити селянам значіння колективізації, щоб допомогти їм організувати колектив” [29, с. 23]. 130 студентів Харківського геодезично-землевпорядного інституту у січні 1930 р. брали участь у колективізації у Зміївському районі. Тоді ж 550 хлопців і дівчат цього вишу, а також СГП, ветеринарного інституту та зоотехнічного технікуму столиці УСРР читали у сільбудах і технікумах лекції на сільськогосподарську тематику [49].

Частина викладачів та студентів були в опозиції до політики радянської влади у селах. Так, у Київському СГП професура поширювала погляди про переваги розвитку індивідуального господарства. Професор Лапоногов, викладаючи “аграрну культуру”, вихваляв ідею земства [52, с. 6]. Перевірочна комісія, яка працювала в Одеському СГП, дійшла висновку, що партосередок вишу не виявив “більшовицької впертості і непримеренності” в боротьбі з “ворожою ідеологією” [52, с. 7]. Зокрема, “буржуазні погляди” висловлював професор Кожан. Аспірант Воробйов, поїхавши з групою студентів обслідувати молочарні, висловив думку, що “купка тупих інтелігентів порядкує країною” [29, с. 23]. Викладач німецької мови Уманського плодоягідного

інституту Таубе заявляв, що “у студентів організації забирають стипендію... У Червоній армії дуже тяжко”. Професор М.Ф.Любочка, викладаючи історію садівництва, розповідав про царів, графів, князів, єпископів, поміщиків, куркулів, які стимулювали розвиток садівництва. Водночас, він “замовчував роль і значення плянів Радянського уряду” [53]. Викладач дисципліни загального хліборобства та машинознавства Маслівського інституту селекції та насінництва Б.І.Овдієнко замість прикладів про роботу у радгоспах та колгоспах розповідав про поміщицьке господарство графа Бобринського. Крім того, викладач на заняттях машинознавства не згадував про тракторні станції [54]. Студент Харківського зоотехнічно-молочарського інституту Словак відверто заявив, що “ударництво – це експлуатація, передплата позики – примус, а члени ЦК – шкурники” [34]. Студентку Харківського СГІ В.П.Пахомову відрахували з вишу за те, що вона відмовилася підписати лист-звернення про закриття Миколаївського собору і однієї із церков УАПЦ. До дисциплінарної відповідальності притягнули Баліча, Галіцину й Дерев’яненка, які знали про релігійні вірування Пахомової, але не донесли про це відповідним органам [55].

Частина студентів ігнорували вивчення ідеологічних дисциплін. Наприклад, студент Кам’янець-Подільського інституту технічних культур П.Стащук вважав, що діалектичний та історичний матеріалізм є дисциплінами другорядними, тому їх можна не вивчати. На його думку, краще зосередити увагу на машинознавстві, оскільки цей предмет “згодиться за всякої влади. Бо хто його знає, може пролетаріат не вдержить влади” [56]. Одна із студенток II курсу Полтавського інституту сільськогосподарського будівництва висловила таку думку: “Навіщо нам вивчати соціально-економічні дисципліни, давайте вчити опір матеріалів”. Студенти 21 групи цього вишу оголосили страйк, ухваливши не писати річної контрольної роботи з політекономії [57].

На сторінках журналу йшлося і про “соціально-чужі елементи”, яких “виявили” серед студентів. Зокрема, у Полтавському СГІ навчалися сини колишніх штабс-капітана царської армії Голубков, куркуля – Тютюников, поміщика, який володів понад 1 тис. дес. землі, – Петуця, підполковника царської армії – Невзглядов [58]; у Харківському молочарсько-зоотехнічному інституті – син жандарма Л.Любченко [59]; на робітфаці Кам’янець-Подільського інституту технічних культур – донька спекулянта Зільберт [60]; у Київському інституті цукрової промисловості – син куркуля М.П.Джура [61]. Більшість з них за те, що приховали свій соціальний стан під час вступу у виш, відрахували.

На жаль, у вишах мали місце прояви антисемітизму. Зокрема, студент Харківського землевпорядного інституту Хуторненко висміяв студентку-українку, яку обрали уповноваженою Всеукраїнського товариства по земельному облаштуванню трудящих євреїв “Озет”. На запитання, що таке “Озет”, він відповів: “Організація по виселенню євреїв”. Як антисеміти, виявили себе Бізюкін і Колесников, які намагалися дискредитувати цю організацію [62]. Студентка Одеського СГІ Місюрович систематично цькувала одного з студентів, докоряючи йому, що він єврей. Студенти Стратієнко та Каратаєв ображали

сврейку-прибиральницю. Не приховував антисемітських настроїв і Дугіна [29, с. 24].

Таким чином, журнал “Студент революції”, не зважаючи на його заідеологізованість, є важливим джерелом з вивчення історії сільськогосподарських вишів УСРР на початку драматичних 1930-х рр. Завдяки цьому джерелу вдалося з’ясувати труднощі, пов’язані з передачею сільськогосподарських вишів від Наркомату освіти УСРР до Наркомату землеробства, стан навчальної роботи, серед недоліків якої були відсутність чітко визначеного профілю закладу, паралелізм у вивченні дисциплін, значні пропуски занять, незадовільна організація проведення соцзмагань і виробничого навчання студентів. Студентів залучали до роботи у семінарах підвищеного типу, які, у свою чергу, найбільш здібних випускників рекомендували на навчання в аспірантурі. Молодь була охоплена членством в добровільних організаціях, участю в кампаніях мобілізації коштів, брала участь у посівних кампаніях, колективізації сіл. У вишах мали місце випадки опозиційності до політики радянської влади, антисемітизму. Проте залишається відкритим питання про достовірність викладених дописувачами фактів.

Список використаних джерел і літератури

1. Комарніцький, О. Б. Журнал “Студент революції” про навчальну та громадську діяльність студентства вищих педагогічних навчальних закладів України (1930–1933 рр.) / О. Б. Комарніцький // Краєзнавство: наук. журн. – К.: ТОВ НВП “Ферокол”, 2011. – Вип. 4 (77). – С. 32-37; Його ж. Студентство педагогічних навчальних закладів Сіверщини у 20-ті – на початку 30-х рр. ХХ ст. (на матеріалах журналу “Студент революції”) // Сіверщина в історії України: зб. наук. пр. – К., Глухів: ТОВ НВП “Ферокол”, 2010. – Вип. 3. – С. 306-309; Його ж. Студентство педагогічних технікумів України на початку 30-х рр. ХХ ст. (на матеріалах журналу “Студент революції”) // Література та культура Полісся: зб. наук. пр. – Ніжин: Ніжин. держ. ун-т ім. М.Гоголя, 2011. – Т. 65. – С. 105-116 та ін.
2. Госпоргани у керівництві ВИШаами // Студент революції. – 1930. – № 16-17. – С. 15.
3. С. Хто ми й де ми? / С. // Там само. – № 23. – С. 19.
4. А. Т. Хто нас приголубить? / А. Т., М. К., С. П. // Там само. – 1931. – № 24. – С. 28.
5. Організуємо міжвишівський буксир! // Там само. – 1933. – № 2. – С. 11-12.
6. Лубенський. В Одесі листопадові ухвали не реалізовано / Лубенський, Котман та ін. // Там само. – 1930. – № 15. – С. 15-16.
7. З купи листів (Випускник) // Там само. – 1931. – № 25-26. – С. 33.
8. Салій, В. Профком умиває руки / В. Салій // Там само. – № 6. – С. 41.
9. Мусійчук. Самомобілізувалися / Мусійчук // Там само. – № 15. – С. 31.
10. Для них закони не писані // Там само. – 1933. – № 1. – С. 13.
11. Л. В хвості перебудови / Л. // Там само. – 1930. – № 6. – С. 34
12. Галін. Які нам потрібні ветлікарі / Галін, Креснін // Там само. – № 10. – С. 15-16.
13. Рикаліс, В. За матеріалами обслідування бригади НКРСІ / В. Рикаліс // Там само. – № 14. – С. 13-15.

14. В. Скорочення плянів – на папері / В. // Там само. – С. 42.
15. Ник. Бригади – зразок усім студентам / Ник. // Там само. – № 7. – С. 41.
16. Г. С.-В. Прорив за проривом / Г. С.-В. // Там само. – 1931. – № 1. – С. 31.
17. ЛЮ. Заслугуємо на чорну дошку / ЛЮ // Там само. – № 6. – С. 19.
18. Мусійчук, І. Д. Інститут лжеударний / І. Д. Мусійчук // Там само. – № 10. – С. 31.
19. Добровотворський. Перелом зроблено / Добровотворський // Там само. – № 3. – С. 29.
20. Л. Село почекає – вивчаємо декоративне садівництво // Там само. – 1930. – № 6. – С. 12.
21. Мірошник, В. Герої голої теорії / В. Мірошник, Ф. Лук'янцев // Там само. – 1932. – № 2-3. – С. 30.
22. Студент № 100. Десять днів прогулу / Студент № 100 // Там само. – 1931. – № 28. – С. 29.
23. Чуприна Г. Паперові пляни БВН / Григорій Чуприна // Там само. – № 21. – С. 22.
24. Дзюба. “Виробнича” практика – без виробництва / Дзюба // Там само. – 1930. – № 14. – С. 42.
25. Мандзій, Т. Виробничу практику не впорядковано / Т. Мандзій // Там само. – № 14. – С. 43.
26. Прозорий. Злочинна байдужість / Прозорий // Там само. – 1931. – № 21. – С. 22.
27. Бублін, С. П'яна декада / С. Бублін // Там само. – № 11. – С. 26.
28. Хто керує готуванням наукових кадрів? // Там само. – 1930. – № 15. – С. 17.
29. Шполя, Г. Без керма та вітрил / Г. Шполя // Там само. – № 5. – С. 23-24.
30. Х-ко М. На переломі / М.Х-ко // Там само. – С. 44.
31. З купи листів (Юхим Стерня) // Там само. – 1931. – № 29-30. – С. 34.
32. С. Ч. Повертаються не по військовому / С. Ч. // Там само. – 1932. – № 17-18. – С. 12.
33. Б. Т. Варто наслідування / Б. Т. // Там само. – 1930. – № 20-21. – С. 38.
34. З купи листів (В.С.Журавель) // Там само. – 1931. – № 28. – С. 34.
35. Томек. Посилюємо роботу / Томек // Там само. – 1932. – № 11-12. – С. 29.
36. Любченко, А. П'ятирічка за 4 роки / А. Любченко // Там само. – 1930. – № 20-21. – С. 56.
37. Дядюшко, І. Зоотехніки, до вас виклик / Іван Дядюшко // Там само. – 1931. – № 7. – С. 29.
38. Кушніренко, О. Діла мерзотні / О. Кушніренко // Там само. – 1930. – № 5. – С. 45.
39. Шевченко, К. Місячник провалено. Опортунізм, аполітичність на практиці / К. Шевченко // Там само. – № 20-21. – С. 32-33.
40. Кирилюк, І. С. Чи місце йому в комсомолі / І. С. Кирилюк // Там само. – № 25. – С. 40.
41. Продовжуємо обговорення листа С.Семенка: Вол. Конвісар // Там само. – 1931. – № 1. – С. 23.
42. Кімната відпочинку // Там само. – № 7. – С. 44.

43. Передовий загін // Там само. – № 21. – С. 33.
 44. Профком умиває руки // Там само. – № 6. – С. 41.
 45. Свій. Наказую – роби! / Свій // Там само. – № 19-20. – С. 31.
 46. Предко, О. Включилися у похід / О. Предко // Там само. – 1932. – № 8-9. – С. 5.
 47. Хижняк, П. Розпочали готування / Петро Хижняк // Там само. – № 8-9. – С. 5.
 48. Студкор. Студпреса в підготовці до сівби (нотатки) / Студкор // Там само. – 1931. – № 7. – С. 50.
 49. Івченко, О. Агрокультурні походи на село / О. Івченко // Там само. – 1930. – № 5. – С. 47.
 50. М. Анд. Погано підготовлені / Анд. М. // Там само. – 1932. – № 8-9. – С. 4.
 51. Рябокін, С. Вимушена бездіяльність / С. Рябокін // Там само. – 1931. – № 11. – С. 23.
 52. Герф, С. До підсумків перевірки вишівських осередків КП(б)У / С. Герф // Там само. – 1930. – № 4. – С. 2-8.
 53. Денис, К. Тривожні сигнали / К. Денис // Там само. – 1932. – № 11-12. – С. 7.
 54. Оява. Знаряддя калічення майбутніх фахівців / Оява // Там само. – 1930. – № 5. – С. 45.
 55. Рогинський, М. Оборонець автокефальної / М. Рогинський // Там само. – № 10. – С. 31.
 56. Гидзь, М. Обличчя ворога / М. Гидзь // Там само. – 1931. – № 35-36. – С. 34.
 57. Студент. Навіщо нам політекономія? / Студент // Там само. – № 21. – С. 32.
 58. Ма-ух. Зрадники клясової лінії / Ма-ух // Там само. – № 21. – С. 32.
 59. Слинченко. Викрили чужака / Слинченко // Там само. – № 4. – С. 29.
 60. З купи листів (П.Федорів) // Там само. – № 25-26. – С. 33.
 61. З купи листів (О.Кулінський) // Там само. – № 15. – С. 33.
 62. Родіонова. Нахабна антисемітська вихватка в землеустрійному / Родіонова // Там само. – 1930. – № 25. – С. 43.

V.V.Pokaliuk

**Training, scientific, social and political activity
of the agricultural higher education institutions of USSR in the early 30's
(adapted from “The student of revolution” magazine)**

The article, based on “The student of revolution” magazine publications, talks about the training, scientific and research, social and political activity of the universities of agricultural orientation in the early 1930's. The author described the difficulties, related to the transmission of agricultural universities from the Commissariat of Education of USSR to the Commissariat of agriculture. Certain attention in the publication is paid to formation of students' composition and quantitative composition of the youth. It is clarified that the authors of a great number of publications of the magazine estimated critically the status of educational work at universities. Among the disadvantages – the lack of clearly defined orientation of the institution, parallelism in the study of subjects, significant skipping of classes by both teachers and students, unsatisfactory organi-

zation of holding of social competitions and industrial training of the students. It is specified that the students were involved in work in high type seminars, which, in turn, recommended the most capable graduates for postgraduate study. The social and political activity of the universities was analyzed. The studentship was engaged in membership in voluntary organizations, participation in cash mobilization campaigns, press subscription, in particular "The student of revolution" magazine, holding of "month's campaigns", "hikes", etc. It was clarified that the centre of social work were students' clubs. The students' work in villages is described. Besides, they took part in sowing seasons, were attracted to collectivization of villages. It is stated that the part of the lecturers and the students were in opposition to the policy of the soviet government in villages. The point at issue is about the discovery among the students of representatives of non-proletarian origin and anti-Semites, most of which were expelled from the universities.

Keywords: *magazine, students, institute, education, village.*

В. В. Покалюк

**Учебная, научная и общественно-политическая работа
сельскохозяйственных вузов УССР в начале 30-х гг.
(на материалах журнала "Студент революции")**

В статье на основе материалов журнала "Студент революции" рассматриваются вопросы об учебной, научно-исследовательской и общественно-политической работе вузов сельскохозяйственного профиля в начале 1930-х гг. Выявлены трудности, связанные с переводом сельскохозяйственных вузов от Наркомпроса УССР в Наркомат земледелия. Обращено внимание на механизм формирования студенческого континента и количественного состава молодежи. Установлено, что авторы ряда публикаций критически оценивали состояние учебной работы в вузах, указывали на существующие недостатки (отсутствие четко определенного профиля заведения, параллелизм в изучении дисциплин, значительные пропуски занятий как преподавателями, так и студентами, неудовлетворительная организация проведения соцсоревнования и производственного обучения студентов). Показано, что студентов привлекали к научным исследованиям, работе в семинарах повышенного типа, которые, в свою очередь, наиболее способных выпускников рекомендовали на учебу в аспирантуре. Проанализирована общественно-политическая жизнь (деятельность студенческих клубов, членство в добровольных организациях, участие в кампаниях мобилизации средств, по подписке прессы, в частности журнала "Студент революции", проведение "месячников", "походов" и т.п.), работа студентов в селах, в частности, во время посевных кампаний, коллективизации сельских хозяйств. По опубликованным источникам частично выяснено оппозиционные настроения преподавателей и студентов, "чистки" у вузах, также негативные явления, антисемитизм и пр.

Ключевые слова: журнал “Студент революции”, студенты, сельскохозяйственные институты, учебный процесс, научно-исследовательская работа, общественно-политическая жизнь, политические кампании.

Одержано 5 вересня 2016 року